

Nr 14.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående ändrade bestämmelser för meddelande i kollegial domstol av fällande dom i brottmål.

Första lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft två inom riksdagens andra kammare väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 369 av herrar *Hedlund* i Rådomb och *Jonsson* i Skedsbygd och nr 49 av herr *Ståhl m. fl.*

I motionen II: 369 har yrkats, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan huruvida och under vilka förutsättningar en kollegial domstol bör kunna meddela fällande straffdom om en minoritet inom domstolen röstar för frikännande.»

I motionen II: 49 har i första hand yrkats, att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte hemställa, att 29 kap. 3 § rättegångsbalken skall erhålla följande lydelse:

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

3 §.

Yppas i mål, vari nämnd deltagar, annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än sju, minst sju därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock i överrätt gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen; vid särskild omröstning, huruvida den misstänkte på grund av sin sinnesbeskaffenhet är fri från straff eller om villkorligt anstånd med straffets ådömande eller huruvida ungdomsfängelse, förvaring eller internering i

Vid omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock i överrätt gälle den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, gälle den meningen.

Vid särskild omröstning, huruvida den misstänkte på grund av sin sinnesbeskaffenhet är fri från straff eller om villkorligt anstånd med straffets ådömande eller huruvida ungdomsfängelse, förvaring eller interne-

(Gällande lydelse.)

säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd skall ådömas, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

(Föreslagen lydelse.)

ring i säkerhetsanstalt eller annan skyddsåtgärd skall ådömas, så ock eljest, då ej någon mening kan anses som lindrigare, gälle dock den mening, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens.

Förekomma i övrigt skiljaktiga meningar, huruvida den tilltalade är skyldig till brott, som kan förskylla straffarbete på livstid, må dock icke svårare straff ådömas än straffarbete i tio år, där icke annat följer av vad i 4 kap. 2 § strafflagen sägs.

Om omröstning beträffande prövningstillstånd stadgas i 3 kap. 7 §.

Alternativt har i motionen II: 49 yrkats, att 29 kap. 4 § rättegångsbalken måtte erhålla följande lydelse:

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

4 §.

Yppas vid omröstning bland rådhusrätts lagfarna ledamöter eller i överrätt flera än två meningar, utan att någon enligt 3 § skall gälla, skola de röster, som äro ogynnsammast för den tilltalade, sammanläggas med de för honom därefter minst förmånliga och, om det erfordras, sammanläggningen fortsättas efter samma grund, till dess någon mening skall gälla: kan ej någon mening anses som ogynnsammare för den tilltalade, gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträfts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar.

Förekomma i övrigt skiljaktiga meningar, huruvida den tilltalade är skyldig till brott, som kan förskylla straffarbete på livstid, må dock icke svårare straff ådömas än straffarbete i tio år, där icke annat följer av vad i 4 kap. 2 § strafflagen sägs.

Såsom tredje alternativ har i motionen II: 49 föreslagits, att utskottet behagade utforma lagtext med regler om begränsning av straffmaximum, därest, vid omröstning i överrätt om skuld till brott som kan förskylla livstids straffarbete, någon ledamot röstar för frikännande.

I fråga om de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden, får utskottet hänvisa till motionerna.

Gällande regler angående omröstning i brottmål finnas i 29 kap. rättegångsbalken. Enligt 3 § andra stycket skall vid omröstning i ansvarsfrågan bland rådhusrätts lagfarna ledamöter så ock i överrätt gälla den mening, som omfattats av mer än hälften av ledamöterna. Har någon mening erhållit hälften av rösterna och är denna den lindrigaste, skall den meningen gälla. I de fall, då ej någon mening kan anses som lindrigare, skall dock den mening gälla, som erhållit hälften av rösterna och bland dem ordförandens. I 4 § regleras det fall, att skiljaktiga meningar yppats vid omröstning, varom här är fråga, utan att någon av dem skall gälla enligt 3 §. De röster, som äro ogynnsammast för den tilltalade, skola sammanläggas med de för honom därefter minst förmånliga och, om det erfordras, sammanläggningen fortsätts efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; kan ej någon mening anses som ogynnsammare för den tilltalade, skall den mening gälla, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem, som röstat för någon av dessa meningar. De fall, i vilka, såvitt den huvudsakliga ansvarsfrågan angår, särskild omröstning skall ske, angivas i 2 § andra till och med femte styckena. Särskild omröstning huruvida den tilltalade är skyldig till brott skall ske, såframt fråga är om ansvar för flera brott och sådan omröstning därvid erfordras. Uppkommer fråga, huruvida ett eller flera brott föreligga, skall ock därom röstas särskilt. Eljest skall icke skuldfrågan bliva föremål för särskild omröstning.

I specialprocess finnas exempel på avvikande omröstningsregler för domstol, vars ledamöter ha sinsemellan lika rösträtt. Ståndsrett må sålunda enligt 88 § tredje stycket *lagen den 23 oktober 1914 om krigsdomstolar och rättegången därstädes icke döma till dödsstraff, med mindre minst nio av de elva domarna i rätten äro därom ense*. Det kan ock nämnas, att för fällande av tilltalad i tryckfrihetsmål med jury fordras minst två tredjedelar av rösterna i juryn (*tryckfrihetsförordningen § 5: 4:0*).

I såväl *dansk* som *norsk rätt* gäller, att den mening, som erhållit absolut majoritet, blir avgörande. Vid lika röstetal i fråga om den tilltalades skuld och påföljds bestämmande gäller den för den misstänkte gynnsammaste meningen. Särskild omröstning i skuldfrågan anordnas.

Rättegångsbalken i 1734 års lag föreskrev, att av två skiljaktiga meningar i annan domstol än i häradsrätt den skulle gälla, som omfattades av de flesta. Vore lika många röster på vardera sidan, skulle i brottmål gälla deras mening, som friade eller vore lindrigast. Funnes i brottmål flera skilj-

aktiga meningar, gällde deras röster, som kunde närmast till varandra jämkas och ginge ut på det som vore lindrigast. Såsom framgår av det ovan sagda överensstämma dessa regler med motsvarande regler i nya rättegångsbalken. Föreskrifter om särskild omröstning i brottmål över olika frågor i huvudsaken funnos icke i gamla rättegångsbalken.

Under det arbete på processreformen, som föregick och ledde till principbeslutet vid 1931 års riksdag, ägnades reglerna angående omröstning i domstol föga uppmärksamhet.

Nya rättegångsbalkens regler återfinnas, såvitt nu är i fråga, i *processlagberedningens förslag* (SOU 1938: 43 och 44). Vid granskning av förslaget förordade lagrådets flesta ledamöter, att särskild omröstning i skuldfrågan skulle ske i vidare omfattning än processlagberedningen föreslagit. Sålunda skulle, även om fråga vore endast om ett brott, särskild omröstning, där så erfordrades, anställas beträffande frågan, om den tilltalade förövat gärningen och till vilket brott den vore att hänföra. Det i lagrådet väckta förslaget upptogs icke i den sedermera upprättade, till 1942 års riksdag avlämnade propositionen nr 5. Denna antogs av riksdagen i hithörande delar utan ändringar.

Rörande verkställigheten av livstids straffarbete har utskottet inhämtat följande. Den strafftid, som till livstids straffarbete dömda fått avtjäna, har under de senaste tjugo åren undergått sänkning. Medan det tidigare var vanligt, att livstids straffarbete var liktydigt med ett frihetsberövande under tjugo till tjugofem år, hör ett så långt frihetsberövande numera till sällsyntheterna. Av dem som under de senaste tio åren frigivits från livstidsstraff har ingen varit berövad friheten så lång tid. Den livstidsfånge, som under denna tid avtjänat det längsta straffet, benådades efter aderton år. I övrigt hava flertalet benådningar skett efter en strafftid av omkring femton år. Fyra ha blivit benådade, innan tio år förflutit. I ett fall har Kungl. Maj:t, sedan den intagne varit berövad friheten nio år, nådevägen förvandlat livstidsstraffet till straffarbete femton år, vilket innebär, att den intagne kan frigivas villkorligt efter tio år och att villkorlig frigivning obligatoriskt sker, när tolv och ett halvt år gått till ända. Tillämpningen av nådeinstitutet har medverkat till att det antal till livstids straffarbete dömda, som avtjäna straff, nedgått väsentligt. Den 1 februari 1948 funnos å fängvårdsanstalterna intagna endast tre livstidsfångar, av vilka en hade påbörjat straffet 1941 och de två andra 1947. Motsvarande antal var den 1 januari 1928 trettio. Under sexårsperioden 1940—45 ha sammanlagt fyra personer intagits för undergående av livstidsstraff. Till jämförelse kan nämnas, att sammanlagt 62 personer den 31 december 1947 voro intagna för undergående av tidsbestämda frihetsstraff med en längd av lägst fyra år.

Icke tidsbestämda frihetsberövanden med lång, i vissa fall livslång varaktighet kunna ådömas i form av förvaring och internering.

Utskottet. Under förarbetena till nya rättegångsbalken har det icke satts i fråga att frånga den i äldre rätt gällande huvudregeln, att vid skiljaktiga meningar inom en kollegial domstol, majoritetens mening skall vara avgörande. Denna regel tillåter, att en tilltalad fälles till ansvar och ådömes långvarigt frihetsstraff, oaktat vissa ledamöter i domstolen röstat för hans frikännande. I motionen II: 369 betecknas detta såsom ett missförhållande. Jämväl i motionen II: 49 vänder man sig häremot, dock endast såvitt angår ådömande av straffarbete på livstid.

Att ändra omröstningsreglerna för brottmål i allmänhet torde icke kunna ifrågakomma. Det är uppenbart, att ju hårdare straff en tilltalad kan vänta, desto större är intresset av att skydda honom mot risken att bli oskyldigt dömd. Mot uppställande av särskilda regler för omröstning i mål om svåra brott resa sig emellertid starka betänkligheter. Uppdraget av en gräns måste stöta på stora svårigheter. Det lär knappast kunna undgås, att gränsdragningen i åtskilliga fall kommer att framstå såsom godtycklig. Så lär exempelvis bliva fallet, då vid våldtäkt eller andra våldsbrott särskilda omständigheter såsom svår kroppsskada eller offrets död medföra tillämpning av svårare straffskala än den normala. Att dylika omständigheter skola kunna förläna den tilltalade en mera gynnad processuell ställning kan icke vara tilltalande. Utskottet har vidare uppmärksammat det icke ovanliga fallet, att en brottslig gärning av olika domare kan hänföras under olika lagrum med skilda straffskalor. Om majoriteten bedömer gärningen efter ett lagrum med straffskala liggande under gränsen, skall den tilltalade i vanlig ordning fällas till ansvar. Anser majoriteten åter att brottet skall hänföras under ett lagrum med straffskala liggande ovanför gränsen, skall den särskilda omröstningsregeln inträda. Innebär denna krav på enhällighet eller särskild, i det tänkta fallet icke uppnådd majoritet, blir följden, att den tilltalade frikännes.

De i motionen II: 49 föreslagna reglerna skulle icke medföra den tilltalades frikännande vid skiljaktiga meningar i skuldfrågan men innebära vissa svårigheter. En betänklig olikhet inför lagen synes bliva följden. Beträffande vissa brott, bland annat mord, föreskriver strafflagen, att straffarbete på livstid skall ådömas. Är domstolen enig om att fälla en tilltalad för mord, skall domstolen således, därest icke särskilda bestämmelser i strafflagen om straffnedsättning skola tillämpas, ådöma detta straff. Om däremot någon ledamot röstar för frikännande, skulle straffet enligt motionärernas förslag i stället bliva tio års straffarbete. I båda fallen är den tilltalade dock i vederbörlig ordning av domstolen förklarad skyldig till mord. De i motionen II: 49 föreslagna reglerna skulle vidare öka den

inverkan av tillfälliga omständigheter, som aldrig helt kan undgås i rättsskipningen. En genom omröstning bland flera domare framkommen mening torde som regel erbjuda större garantier för objektiv riktighet än den enskilde domarens. Om man antager, att ett mordmål handlades på avdelning B i stället för på avdelning A, där den tilltalade av avdelningens ledamöter enhälligt förklarats skyldig och dömts att hållas till straffarbete på livstid, kan det tänkas, att en av avdelning B:s ledamöter bleve skiljaktig i fråga om sakerförklaringen och förklarade den tilltalade »ej skyldig». I så fall skulle enligt reglerna i motionen II: 49 ej kunna dömas till högre straff än straffarbete tio år. Följden skulle således vid tillämpning av motionens regler kunna bliva, att ett avgörande i skuldfrågan bunde domstolen vid dess avgörande i straffmättningsfrågan. En enskild ledamot, som röstat för frikännande, skulle därjämte medverka till en utgång i straffmättningsfrågan, som han icke ansett riktig.

Utskottet vill framhålla, att ett genomförande av de i motionen II: 49 föreslagna reglerna måste återverka på reglerna för ådömande av förvaring och internering. Dessa till tiden obestämda reaktionsformer kunna nämligen medföra frihetsberövande under lika lång eller längre tid än vad fallet är vid livstids straffarbete och detta även för brott, som enligt vanlig straffmätning icke skulle förskylla detta straff. Under sådana förhållanden kan det med fog ifrågasättas, huruvida icke ett bifall till motionen borde få till följd, att inom kollegial domstol enhällighet skulle fordras för ådömande av förvaring eller internering. Att uppställa krav härpå kan emellertid icke anses rimligt.

Med den nya rättegångsbalken har man bland annat avsett att införa en processordning, som i högre grad än den föregående skapar förutsättningar för säkra avgöranden. Detta kommer även svaranden i ett brottmål till godo. Hans intressen skyddas numera av ett flertal bestämmelser, som sakna motsvarighet i äldre lag.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, II: 49 och II: 369, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 24 februari 1948.

På första lagutskottets vägnar:

AXEL LINDQVIST.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: fru Sjöström-Bengtsson, herrar Löthner, Lindgren*, Göransson, John Wiktor Jonsson, Arrhén och Ivar Nilzon;

från andra kammaren: herrar Lindqvist, Gezelius, Hedlund i Östersund, Gustafsson i Lekåsa, Andersson i Mölndal, Jonsson i Skutskär, Lundgren och Antby.

---

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.